

TARİH ARAŞTIRMALARINDA YENİ BİR YÖNTEM: KARŞILAŞTIRMALI TARİH

Kayhan ATİK

Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, kayhanatik@hotmail.com

ÖZET

Karşılaştırmalı Tarih, zaman ve mekan açısından farklı iki toplum veya zaman ve mekan açısından yakın ve birbirlerinden sürekli etkilenmiş iki toplumun karşılaştırılmasıdır. Çok temel olarak farklı zamanlarda veya coğrafi çevrede benzer tarihi olayların düzenli incelenmesidir. Karşılaştırmalı Tarih, detaylı inceleme ve karşılaştırma için birçok bilgi toplar ve sonra önemli benzer ve farklı durumları karşılıklı tanımlamak için çalışır. Karşılaştırmalı Tarih sayesinde, tarihi hadiseleri ve kurumları, o devrin şartları ve fikir akımlarını tespit ederiz. Tarihsel olay ve kurumların günümüze olan etkileri, yaşayan yaşamayan gelenek ve adetler karşılaştırılır. Geçmişteki olayları açıklayarak günümüzün gerçeklerini berraklaştırmaya çaba sarf ederiz. Tarihte karşılaştırma yapmadan bir kısım hükümlere varılırsa, insanlar yanılabilir. Ayrıca bizde karşılaştırmalı tarih araştırmaları yeteneği çok fazla gelişmediği için, neyi benimsersen tarihe onun penceresinden bakıyoruz ve onu emsalsiz görüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı Tarih, Tarih Araştırmaları.

A NEW METHOD IN HISTORY RESEARCH: COMPARATIVE HISTORY

ABSTRACT

Comparative history is comparing two different societies in terms of place and time or comparing those that are close to each other in terms of same features and are affected by each other permanently. Basically, it is neatly examining the similar historical events occurred in different eras and geographies. Comparative history collects a lot of data for a detailed study and comparison, and then it tries to define the important situations that are similar and different. Thanks to comparative history, we identify the historical events, institutions, conditions, stream of thoughts of the era. The effects of historical events and institutions on present day, traditions and practices living or not are compared. We try to fine the realities of present day explaining the past events. People may be mistaken if they reach a verdict without comparing in history. Additionally, we view history from a perspective of what we sanctify and we see it unique because the facility of comparative history studies hasn't improved sufficiently in our country.

Key Words: Comparative history, History studies.

GİRİŞ

Genellikle Türkiye’de yeni bir tarih bölümü kurulduğu zaman, hemen bütün alanlarda öğretim üyesi bulunmadığı için bir hoca ilk çağ, orta çağ, orta Asya Türk tarihi, Cumhuriyet Tarihi gibi derslere mecburi girer. Bu durumun hem olumsuz hem de olumlu yanları vardır. Olumsuz yanı hoca o alanda derinliği olmadığı için tam olarak faydalı olmayabilir. Olumlu yanı ise, hocanın değişik alanlarda bilgi sahibi olması, aynı anda birkaç alanı birden görerek karşılaştırma yapma fırsatı bulmasıdır. Birçok öğretim üyesi gibi bende böyle bir durum ile karşılaşınca, karşılaştırma fikri o tarihlerde (2000’li) uyanmıştı. Bu, değişik derslere girmeyen hoca karşılaştırma yapmıyor, yapamaz anlamına katıyen gelmez.

Karşılaştırma nedir? Ne işe yarar? Faydası var mıdır? Batıda karşılaştırmalı tarih var mıdır? Türkiye’de karşılaştırmalı tarih üzerinde neden durulmuyor? Doğu da karşılaştırmalı tarih var mıdır? Karşılaştırmalı tarihte neler yapılabilir? Gibi sorular hemen ilk akla gelen sorulardır. Bu soruların cevabını vermeye çalışalım.

Karşılaştırma: İki şey arasında karşılaştırma yapmak demek, iki nesne arasındaki farkları, üstünlük, eksiklik, daha iyi, daha fonksiyonlu, daha çok işe yarar veya yaramaz olduğunu ortaya çıkarmaktır. Karşılaştırma, her bakımdan önemli bir çalışmadır. Karşılaştırma sayesinde, eksiklikler, fazlalıklar ortaya çıkar, makul olan sonuca daha çabuk, isabetli bir şekilde varılabilir. Ayrıca varlıklar arasındaki benzerlik ve karşıtlıklardan yararlanarak daha üstün olanı tespit eder ve bir yargıya varırız. Karşılaştırma ile eksikimizi, fazlamızı, iyi ve kötü yönlerimizi, karşı tarafın iyi ve kötü yönlerini anlarız. Belki mukayese etmeden, ne kendimizi ne de başkasını anlayabiliriz.

Karşılaştırmalı Tarih: Zaman ve mekan açısından farklı iki toplum veya zaman ve mekan açısından yakın ve birbirlerinden sürekli etkilenmiş iki toplumun karşılaştırılmasıdır. Çok temel olarak farklı zamanlarda veya coğrafi çevrede benzer tarihi olayların düzenli incelenmesidir. Karşılaştırmalı Tarih, detaylı inceleme ve karşılaştırma için birçok bilgi toplar ve sonra önemli benzer ve farklı durumları karşılıklı tanımlamak için çalışır.¹

Karşılaştırmalı Tarih sayesinde, tarihi hadiseleri ve kurumları, o devrin şartları ve fikir akımlarını tespit ederiz. Tarihsel olay ve kurumların günümüze olan etkileri, yaşayan yaşamayan gelenek ve adetler karşılaştırılır. Geçmişteki olayları açıklayarak günümüzün gerçeklerini berraklaştırmaya çaba sarf ederiz. Tarihte karşılaştırma yapmadan bir kısım hükümlere varılırsa, insanlar yanılabılır. Ayrıca Türkiye de karşılaştırmalı tarih araştırmaları yeteneği çok fazla gelişmediği için, neyi benimsersek tarihe onun penceresinden bakıyoruz ve onu emsalsiz görüyoruz.

Tarih, geçmişi araştırır fakat geçmişten daha fazla bilgi vardır. Geçmişin bir köşesine kendimizi sınırlandırırken daha büyük resmi görme şansını kaçıırız. Aynı zamanda daha küçük resmin tamamını görme şansını da kaçıırız. Büyük resmi elde etme bazen karşılaştırmalı tarih olarak isimlendirilir. Eğer sizin bütün bildiğiniz ağaç çam ağacı ise, sizin yaprak kavramınız çam yaprağı olacaktır. Sonra bir meşe yaprağı ile karşılaşırsınız ve anlayışınız değişir. Sizin zihninizde ki yaprak sadece sivri uçluları olan değil de, yuvarlakları olan düz bir şeydir de. Bir şehir devletinin, bir kanunun, bir devrimin ne olduğunu, onun farklı bir örneğini düşünene kadar bilemezsiniz. Karşılaştırmalı Tarih aynı fenomenin muhtemel durumlarını çalışmak, tekrar eden elementlerini aramak, varyasyon şartlarını keşfetmektir.

BATI DA KARŞILAŞTIRMALI TARİH

Batıda karşılaştırmalı tarih çalışmaları, Alexis de Tocqueville, Karl Marx, Max Weber, zamanında başlamıştır. Günümüzde Amerika ve Almanya’da Enstitüler kurulmuş, çok ciddi çalışmalar ve eserler ortaya konulmuştur. Avrupa’da toplumların karşılaştırmalı tarihi, 18. Yüzyıl Aydınlanma çağında, aydınlar arasında Montesquieu,

¹ Annales Okulu İzinde Tarih ve Tarihçi, Marc Bloch’un “Avrupa Toplularının Karşılaştırmalı Tarihi İçin” der: Ali Boratav, Alan Yay., I. Baskı, İstanbul, 1985, s.20-49
;http://understandingsociety.blogspot.com/2009/11/comparative-history.html

Voltaire, Adam Smith ve diğerleri tarafından önemli bir uzmanlık alanı olarak ortaya çıktı. 19. Yüzyılda sosyologlar ve ekonomistlerden Alexis de Tacqueville, Karl Marx ve Max Weber karşılaştırmalı tarih üzerinde durdular. 20. Yüzyılın ilk yarısında böyle bir okuyucu kitle, Oswald Spengler, Pitirim Sorakin ve Arnold d. Toynbee'nin karşılaştırmalı tarihini izledi. Özellikle 19. ve 20. yüzyılda Marc Bloch " Tarihin Savunucusu yada Tarihçilik Mesleği" ve Feodal Toplum" " Fransız Kırsal Tarihi"adlı eseriyle karşılaştırmalı tarih anlayışını geliştirmiştir. Ayrıca Marc Bloch 1929 yılında Lucien Febvre ile birlikte Annales dergisini kurmuş, hem kendi tarihçiliklerini anlatmışlar, hem de genç tarihçilere karşılaştırmalı tarihi tanıtmışlardır.² Bloch ve Febvre den sonrada Karşılaştırmalı Tarih metodunu aynı ekolden Febvre'nin öğrencisi Fernand Braudel " Akdeniz Dünyası" eseriyle devam ettirmiştir. Ancak 1950' den itibaren karşılaştırmalı tarih çalışmaları biraz zayıflamıştır. Bu gün ise bazı tarihçiler bu konuda araştırmalar yapmaktadır. Bu yaklaşımın son örnekleri: Amerikan tarihçileri Barrington Moore ve Herbert E. Balton; İngiliz tarihçileri Arnold Toynbee ve Geoffrey Barralough; ve Alman tarihçisi Oswald Spengler gibi tarihçilerdir. Max Weber, S.N.Eisenstadt, Seynnoy Martin Lipset, Charles Tilly ve Michael Mann gibi bir sosyologlar da bu konuda araştırma yaptılar³

Batıda Karşılaştırmalı Tarih çalışmaları 1960 dan sonra daha da ilerleme kaydederek devam etmiştir. Amerika ve Avrupa Üniversitelerinin birçoğunun Tarih bölümlerinde " Karşılaştırmalı Tarih" adıyla yüksek lisans ve doktora programları açılmıştır.

Kanada New Brunswick, Rutgers School of Art And Sciences Üniversitesi'nde yüksek lisans ve doktora programı bulunmaktadır.⁴

Amerika Georgetown Üniversitesi'nde Küresel ve Uluslar arası Karşılaştırmalı Tarih yüksek lisans programı bulunmaktadır.⁵ Bu programın amaçları ise: Dünya çapında, uluslar arası ve karşılaştırmalı tarih alanında profesyonel yaklaşımlar için bir tesis kurmaktır. Bir disiplin olarak tarih, siyaset ve devlet, üretim ve iş, çevre ve toplum, kültür ve din, cinsiyet ve aile analiz etme ve bütünleşmeyi amaçlar. Zaman içinde değiştikleri için tarih

² Annales Okulu İzinde Tarih ve Tarihçi, Marc Bloch'un "Avrupa Toplumlarının Karşılaştırmalı Tarihi İçin" der. Ali Boratav, Alan Yay., I. Baskı, İstanbul, 1985, s.20-49; www.gunceltarih.org/2013/10/marc-bloch-ve-anneles-okulu.html. Erdem Sönmez, Annales Okulu ve Türkiye'de Tarih Yazımı,Annales Okulu'nun Türkiye'deki Tarih Yazımına Etkisi: Başlangıçtan 1980'e, Ankara, 2010, s.56,73,87. ; Peter Burke, Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu, Çev: Mehmet Küçük, Ankara, 2010,s.56-59. ; Marc Bloch, Feodal Toplum, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, 1983543-553. ; Fernand Braudel, Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, 1990,I-II, s.73-126. ; Peter Burke, Tarih ve Toplumsal Kuram, Tarih Vakfı Yurt yay. İstanbul, 1994, s.21-24.;ed.: Theda Skocpol , Tarihsel sosyoloji : Bloch'tan Wallerstein'e görüşler ve yöntemler , Çev:Ahmet Fethi, İstanbul,1999, s. 23-35. ; Barrington Moore, Diktatörlü ün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, çev: Şirin Tekeli-Alaeddin Şenel, İmge Yay., Ankara, 2003. <https://archive.org/.../declineofwest02spenuoft> ; www.jrbooksonline.com/PDF.../DeclineOfWest ; rudar.ruc.dk/.../PatternsintheGraeco-Romanand ; core.kmi.open.ac.uk/download/pdf/199292.pdf ; philosociology.com/.../_PHILOSOCIOLOGY.ir.

³ Annales Okulu _zinde Tarih ve Tarihçi, der. Ali Boratav, Alan Yay., I. Baskı, İstanbul, 1985, ss.20-49.www.ieg-ego.eu/welskoppt-2010-en; Cyril Edwin Black, Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri, Ankara, 1986, 29-47.; Peter Burke, Tarih ve Toplumsal Kuram, Tarih Vakfı Yurt yay. İstanbul, 199421-26; Barrington Moore, Diktatörlü ün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, çev: Şirin Tekeli-Alaeddin Şenel, İmge Yay., Ankara, 2003; www.karam.org.tr/DergiPdfDetay.aspx?ID=459<https://archive.org/.../declineofwest02spenuoft>; www.jrbooksonline.com/PDF.../DeclineOfWest; rudar.ruc.dk/.../PatternsintheGraeco-Romanand ; core.kmi.open.ac.uk/download/pdf/199292.pdf ; philosociology.com/.../_PHILOSOCIOLOGY.ir.

⁴ <http://nb.rutgers.edu/about-us/contact-us>

⁵ <http://history.georgetown.edu/programs/maprograms/MAGICprogram/>

bu faktörlerin etkileşimlerini anlamayı araştırır. Ayrıca uluslararası bağlamda yöresel, bölgesel ve milli gelişmeleri araştırır. Böylece bu programın öğrencilere tarihsel bilgi, global ve lokal bakışla kaynaşma, analitik düşünme, devlet hizmeti, gazetecilik, uluslar arası acentecilik, global ticaret gibi alanlarda geniş profesyonel dünya da üretime katılmak ve onları hazırlamak için yabancı dille yazma ve iletişim becerileri kazanabileceklerdir.

Macaristan Budapeşte CEU Orta Avrupa Üniversitesi Tarih Bölümü'nde doktora programı bulunmaktadır. Ayrıca Ekim 2006'da Orta Avrupa Üniversitesi Tarih Bölümü Karşılaştırmalı Tarih Projesi adlı önemli bir program başlatıldı.⁶ Projenin amacını ise şöyle açıklamaktadırlar: Karşılaştırmalı Tarih araştırmalarına olan ihtiyaç hakkında çok fazla konuşmamıza rağmen, tarihi çalışmalar büyük ölçüde milli (genellikle yerel, milliyetçi, devlet kontrolünde) girişim olarak kaldı. Bir çok tarihi ekol ve önde gelen tarihçiler, Karşılaştırmalı Tarih'in gelişimini savunmalarına rağmen, bu alan hala başlangıç aşamasındadır. Teorik ve metodolojik olarak Karşılaştırmalı Tarih, Karşılaştırmalı Edebiyat, Karşılaştırmalı Siyaset, Karşılaştırmalı Sosyoloji ve benzeri diğer disiplinlerdeki karşılaştırmalı çalışmaların gerisinde kalmıştır.

Amerika Boston Brandeis Üniversitesi Tarih Bölümünde Karşılaştırmalı Tarih doktora programı bulunmaktadır.⁷ Bu Üniversite Karşılaştırmalı Tarih Programı'nın üç ana hedefinin olduğunu belirtilir:

- 1- Öğrencileri tek bir ülkeyi derinlemesine çalışmak değil, aynı zamanda geniş bir şekilde uluslar arası bağlamda, konuklarına göre düzenlenmiş bir şekilde analiz ederek çalışma yapmaları hususunda eğitmek.
- 2- Akademik ortamda, öğrencilerine yarış yaptırmak. Bu belirli bir bölgeye veya ülkede uzmanlaşma, (Dünya tarihini de içine alan) derslerin düzenini ve etkili öğretme becerilerini öğretme kabiliyetleri anlamına gelmektedir.
- 3- Genel araştırma ve yazma becerilerini geliştirmeyi amaçlar. Çoğu öğrenciler akademik kariyer yapma peşine düşerken, bazıları da kendilerinin eğitimleri ve iletişim becerileri-yani iş bulma peşine düşerler. Bu hedeflerine ulaşmak için Karşılaştırmalı Tarih'teki doktora programı lisans üstü dersler içerir ve bir sınıfta öğretim rehberlik öğretmenlik becerilerinin becerilerini geliştirmek için güçlü bir etki bırakır.

Amerika Virjinya'da bir kamu araştırma üniversitesi olan The College, William & Mary Üniversitesinde Karşılaştırmalı ve Uluslararası Tarih yüksek lisans programı bulunmaktadır.⁸

Belçika'nın en önemli üniversitelerinden birisi olan Antwerp Üniversitesi'nde Karşılaştırmalı Tarih Koordinasyon Komitesi kurulmuştur. Bu komite amaçlarını şöyle açıklamaktadır:

Karşılaştırmalı Tarihin birinci amacı: Sadece belirli bir millet, halk veya dille sınırlayan bir tarih yazımı, uluslararası bir bakışla, karşılaştırmalı, düzenli, eşgüdümlü olarak tamamlanmalıdır.

⁶ <http://www.ceu.hu/ceuhesp>.

⁷ <http://www.brandeis.edu/departments/history/grad/phd-comparative.html>.

⁸ <http://www.wm.edu/as/history/gradprogram/macomparativetransnational/index.php>

İkincisi : Bireysel bilim adamlarının böyle kapsamlı bir tarih yazmaları neredeyse mümkün değildir. Buda farklı milletlerle işbirliği ile bir çalışma gurubu kurarak kapsamlı bir tarih yazmayı gerektiriyor.⁹

Amerika Kalifornia Üniversitesi(UCLA) ise Toplumsal Teori ve Karşılaştırmalı Tarih Merkezi açmıştır.¹⁰

Londra Üniversitesini oluşturan ilk kolejlerden birisi olan "King's College London" da Karşılaştırmalı Tarih yüksek lisans programını Georgetown Üniversitesi ile ortak program olarak uygulamaktadır.¹¹

Amerika Arizona Üniversitesi Karşılaştırmalı Dünya Tarihi yüksek lisans programı açmıştır.¹²

İSLAM DÜNYASINDA VE TÜRKİYE'DE KARŞILAŞTIRMALI TARİH

Tarihte İslam dünyasında Karşılaştırmalı Tarih'in yöntemi hususunda bir çalışma olmayabilir fakat birçok tarihçimiz uygulamasını yapmıştır. İbn. Haldun Mukaddimesinde, İslam ülkeleri ve milletlerini,¹³ Doğu İslam Dünyası ile Batı İslam Dünyasını,¹⁴ ilimler arasındaki ilişkileri,¹⁵ Eğitim öğretim ve öğretmenlik mesleğini,¹⁶ daha sonra da yerli ve göçebe toplumlari karşılaştırmıştır.¹⁷

İslam dünyasında geliştirilmiş olan İlmü'l- Hilaf, değişik hukuk sistemlerini birbiriyle karşılaştırma işlevine yönelik olarak gelişmiştir. Bu bilimin en tanınmış temsilcilerinden biride Debusîdir.(978-1039) Farabi ve Beyrunî Hint kültürünü incelemişler ve buradaki değişik görüşleri karşılaştırmalı bir değerlendirmeye tabi tutmuşlardır.¹⁸

İbn.Esir ise Doğu ve Batı Tarihçileri ve tarih yazımını karşılaştırmıştır.¹⁹ Biruni, Hint Kültürünü karşılaştırmalı incelemiştir.²⁰

İbn.Miskeveyh²¹ ve Reşidü'd-din²² de karşılaştırma metodunu kullanmış. Katip Çelebi, Hristiyanlık ile İslam dünyasındaki felsefi ilimleri²³ pozitif ilimleri²⁴ genel olarak kurumlarını ve bilim kurumlarını karşılaştırmıştır.²⁵ Cevdet Paşa, Osmanlı ile Avrupa'yı orduları bakımından karşılaştırmış,²⁶ tıp alanında²⁷ askeri alanda²⁸ karşılaştırma yapmıştır.

⁹ <http://www.ua.ac.be/main.aspx?c=.CHLEL&n=52230>

¹⁰ <http://www.sscnet.ucla.edu/issr/cstch/>

¹¹ <http://www.findamasters.com/search/masters-degree.aspx?course=16219>

¹² <http://history.arizona.edu/node/771>

¹³ İbn.Haldun, Mukaddime, Çev. Zakir Kadiri Ugan, I, İst.1989, s.10-13; Ahmet Arslan, İbn-i Haldun,Ank.1997,s.49-50.

¹⁴ Ugan, İbn.Haldun, I, s. 75-78.

¹⁵ Ahmet Öncü, Sosyoloji Yada Tarih,Ank.1993,s.53.

¹⁶ Öncü, 83.

¹⁷ Ugan, Mukaddime, I,s.302-304; II, s.28.

¹⁸ Saffet Bilhan, Eğitim Felsefesi, A.Ü Eğitim Fak:Yay., Ank.1992, s.113-115.

¹⁹İbnu'l- Esir,el-Kamil fi't-Tarih,Ahmet Ağırakçı-Abdülkerim Özyayın,İst.1989,1-3; Altan Çetin, Haldunname,Ank.2012,22-23.

²⁰ Saffet Bilhan, Eğitim Felsefesi, A.Ü Eğitim Fak:Yay., Ank.1992,s.113-115; Togan, A. Zeki Velidi, Tarihte Usûl, İst.1985,145,148,152; tdid.ege.edu.tr/files/abdullahduman.pdf.

²¹ Togan, 154.

²² Togan, 155.

²³ Ülken, H. Ziya; Katip Çelebi ve Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler, "Katip Çelebi ve Fikir hayatımız Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1991", s. 183.

²⁴ Yurtoğlu, Bilal; Katip Çelebi, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2009,s.175; Haz: Orhan Şükrü Gökyay, Katip Çelebi'den Seçmeler, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1968. , S. 117

²⁵ Yücesoy, Hayrettin, Doğumunun 400. Yılında Katip Çelebi, "İslam Tarihinde Evrensel Tarihçilik Geleneği ve Katip Çelebi:Kısa Bir Ön Mülhaza", , Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2009, S. 237.; AYDÜZ, Salim, Doğumunun 400. Yılında Katip Çelebi, "Katip Çelebi'nin Osmanlı medreseleri Müfredatı ile İlgili Tespitleri Üzerine Bir Değerlendirme", , Kültür Bakanlığı Yay., Ankara ,2009, s. 317

Ahmet Refik farklı konuları aynı başlıkta vererek karşılaştırma yapmıştır.²⁹ Akdes Nimet Kurat da eserlerinde Karşılaştırmalı Tarihten istifade etmiştir.³⁰ Fuat Köprülü Osmanlı müesseseleri ile Bizans müesseselerini karşılaştırmıştır³¹ Ömer Lütfi Barkan'ın " Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", adlı makalesi, Demografi karşılaştırması ile ilgili çok önemli çalışmalardan birisidir.³²

Günümüz tarihçilerinden Halil İnalçık'ın çeşitli eserlerinde karşılaştırmalı tarih uygulamalarını görebiliriz: İnalçık, "Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi" adlı eserinde "İslam Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü, Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi"³³, " Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü"³⁴ " Osmanlılarda Batıdan Kültür Aktarması Üzerine"³⁵ adlı makaleleri ile mükemmel bir karşılaştırmalı tarih uygulaması yapmıştır. İnalçık başka bir eserinde Bizans sınır savaşçısı akritai ile Müslüman gazileri karşılaştırmıştır.³⁶ Diğer bir eserinde ise Kutadgu Bilig'de esere hakim olan Hint-İran ahlak ve siyaset görüşleri ile öz Türk geleneklerini ayırt etmeğe çalışmıştır.³⁷

Yine günümüz tarihçilerinden İlber Ortaylı'nın eserlerinde ise karşılaştırmalı tarihin en güzel uygulamalarını görmekteyiz.³⁸ Ortaylı eserinde şöyle diyor: "Osmanlı toplumunda olmayan unsur kadınla erkeğin beraberliğidir... Hiçbir zaman 16. - 17. yüzyıllarda İstanbul kadınının, Batı'daki kadınlardan daha çok baskı altında olduğu, kafes arkasında kaldığı kanısında da değil ama bu toplumda kadınla erkeğin beraberliği yoktu... Ayrı törenler, ayrı eğlenceler düzenliyorlardı." Ve kaç - göçün coğrafyası: "Bu durum aşağı yukarı Akdeniz coğrafyasındaki kültürel kuşağı kapsıyor. Müslümanı, Hıristiyanı ve Yahudisiyle hep bu kuşağın adamları... Doğulu Müslümanla Doğulu Katolik toplumu insanı arasında hiç fark yok. Mesela Katolik Floransa'da cariyelik diye bir müessese vardır ve senyörlerin cariyelerden çocukları olmaktadır. Tıpkı bizdeki gibi Bizans'ta da vardı bu müessese. Hatta Bizans'ta Harem ağası da vardı..."³⁹

"Osmanlı aile yaşamında farklılıklar dini olmaktan çok bölgeseldir, hatta etnik olmaktan çok coğrafidir. Bosnalı Müslüman bir ailede kadının konumu, zevc ve zevce ilişkileri, Musullu bir Keldani (Hıristiyan) aileden daha

²⁶ Ahmet Cevdet Paşa: Tarih-i Cevdet, Üçdal Neşriyat, İstanbul, C. I, s. 46.

²⁷ Ahmet Cevdet Paşa, 5

²⁸ Ahmet Cevdet Paşa,9

²⁹ Durmuş Yılmaz-Seyit Taşer, Tarih Eğitiminde Karşılaştırmalı Öğretim Tekniğinin Yeri ve Önemi;

www.eab.org.tr/eab/2009/pdf/124.pdf.

³⁰ www.tuhed.org/index.php/journal/article/download/8/8

³¹ Fuad Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri,İst.1986.

³² Ömer Lütfi Barkan,"Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, C X, 1951-53, İstanbul,1953,s.126.

³³ İnalçık Halil, Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi,İst.1996, s.15-30.

³⁴ İnalçık, s. 259-317.

³⁵ İnalçık, s. 425-430.

³⁶ İnalçık, Halil, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ, Çev. Ruşen Sezer,İst.1995, s. 13.

³⁷ Adalet Kitabı, Editörler: Halil İnalçık-Bülent Sarı- Selim Asalantaş, Halil İnalçık, Kutadgu Biligde Türk Devlet Geleneği ve Adalet, Ank. 2012,s.1; Halil İnalçık, Osmanlıda Devlet, Hukuk, Adalet, Kutadgu Biligde Türk İran Siyaset Nazariye ve Geleneği,İst.2005, s.11.

³⁸ İlber Ortaylı , Osmanlı Toplumunda Aile, İst.2012.

³⁹ İlber Ortaylı, a.g.e, s.158, 159-162.

serbest ve eşitlikçi bir görünüme sahiptir. Bir Hollandalı aile ile Osmanlı Ermeni ailesi arasındaki fark, Ermeni ile Osmanlı Türk arasındaki yakınlığa göre daha büyüktür..."⁴⁰

Ve tarihte sosyolojik faktörler: "Bazı gayrimüslimler özellikle Anadolu kentlerinde mirasın taksimi için şer'i mahkemeye başvurumaktadırlar. Demek ki, sosyal ekonomik şartlar geleneksel toplum yapısı dahilinde İslam miras taksimini herkes için makul kılmaktadır..."⁴¹

"Bizim başlığımız olan, "Osmanlı ailesi" çok geniş içerikli bir kavramdır. Tuna kıyısında yahut Rodoplar'da yaşayan Hıristiyan Bulgar aile gibi, Bulgar dilini sakladığı halde Türklerin dinini kabul eden ama örneğin teaddü-ü zevcat'ın (polygyny) kapıdan girmediği 'Pomak' aile de Osmanlıdır. Hicaz'ın Arabları, Lübnan'nın Marunî veya Melkit Hıristiyanları, Anadolu'nun Sünni şehirli, Alevi köylü Türkleri; Türkmen obası, Kürt aşiretindeki aile, Adalı ve Egili Rumlar, üç dine mensup Arnavut dağlılar, Bosna'nın Müslümanları, yedi iklim dört bucaktaki Yahudi ailelerin hepsi Osmanlı ailesidir. Aynı hukuk sistemlerine tâbi olsalar da yaşamlarındaki 'Osmanlı ailesi' niteliği, sadece Osmanlı siyasî hâkimiyeti dolayısıyla değil, uzun bir tarihin yağurduğu kültürel coğrafyayı paylaşmak dolayısıyla vardır. Kültürlerinde ayırımlardan çok müşterek yönler hâkimdir. Yunanlının 'nomos'u Arabın dilindeki 'namus, nevamis' kadar, bütün hatlarıyla pederşahî düzen; kentlerde bile aile-sülale silsilesine yönelik fizik dokulanma, Balkanlar ve Ortadoğu'da her yerde görülür. Osmanlı aile yaşamında farklılıklar dinî olmaktan çok bölgeseldir, hattâ etnik olmaktan çok coğrafidir"⁴²

Yine İlber Ortaylı bir başka eserinde karşılaştırmalı tarihin mükemmel bir uygulamasını daha yapmıştır.⁴³ Eser baştan sona mükemmel bir şekilde Sasaniler, Bizans, İslam devleti, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu, Osmanlı İmparatorluğu'nu; Yönetim, Eyalet idaresi, Toprak sistemleri, Hukuk, Yargı sistemleri açısından karşılaştırmıştır.⁴⁴

Bu gün Türkiye de zaman zaman derslerimizde, panel, sempozyum gibi etkinliklerde, bilimsel yayınlarda karşılaştırma yapılmaktadır. Fakat belki de çok gerekli olduğu için yapılmaktadır. Karşılaştırmalı Tarih dersi olduğu zaman, olayların, sosyal hayatın, felsefe tarihinin daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyiz. Ayrıca anlaşılmayan konuların, anlaşılmasına ve çözümlenmesine de büyük ölçüde katkıda bulunacaktır.

Karşılaştırmalı Tarih dersinin fiili olarak müfredatta olmaması tarih bölümü hocaları karşılaştırma yapmıyor anlamına tabi ki gelmez. Karşılaştırmalı Tarih dersi veya Karşılaştırmalı tarih programı olduğu zaman, meseleyi daha da enine boyuna araştırmamıza vesile olacaktır. O zaman Karahanlı, Selçuklu, Osmanlı daha iyi anlaşılacaktır.

⁴⁰ İlber Ortaylı, , a.g.e s.,16-17.

⁴¹ İlber Ortaylı, , a.g.e, s.81.

⁴² İlber Ortaylı, , a.g.e, s. 16

⁴³ İlber Ortaylı, Türkiye Teşkilat ve İdare Tarih, Ank.2008.

⁴⁴ İlber Ortaylı, Türkiye Teşkilat ve İdare Tarih, Ank.2008

Ülkemizde Karşılaştırmalı Eğitim⁴⁵, Karşılaştırmalı Sosyoloji⁴⁶, Karşılaştırmalı Edebiyat⁴⁷, Karşılaştırmalı Hukuk⁴⁸, Karşılaştırmalı Felsefe⁴⁹ gibi disiplinlerde azda olsa makale, kitap ve sempozyum çalışmaları vardır. Bu disiplinler karşılaştırmalı tarihe göre daha da gelişmiştir. Ayrıca bütün bu disiplinleri karşılaştırmalı tarih içerisinde inceleyebiliriz. Çünkü bu bilimlerin hepsinin tarihi gelişimi vardır. .

Bununla birlikte bu gün Türkiye’de karşılaştırmalı tarih alanındaki çalışmaların sayısı iki elin parmakları kadar denebilir.⁵⁰ Kavram ve metot bakımından müstakil bir kitap olmamakla birlikte, bu konuda bildiğimiz kadarıyla yazılmış ilk makale Nedim Yalansız’ın⁵¹ daha sonra da Serkan Gül’ün makalesidir⁵²; uygulama alanında ise birkaç makale vardır.⁵³

Türkiye’deki üniversitelerde lisans düzeyinde, Sakarya Üniversitesi’nde Mukayeseli Siyasi Tarih dersi ile, Gazi Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde seçmeli ders olarak ‘Karşılaştırmalı Tarih Çalışmaları’ dersi vardır.⁵⁴ Bülent Ecevit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde ise ‘Karşılaştırmalı Dünya Tarihi’ dersi vardır.⁵⁵ Bildiğimiz kadarıyla bu üniversitelerin dışında başka bir üniversitede lisans düzeyinde Karşılaştırmalı Tarih dersi yoktur. Bahçe Şehir Üniversitesinde ‘Avrupa-Osmanlı Karşılaştırmalı Tarihi’ adlı yüksek lisans dersi,⁵⁶ Koç Üniversitesinde Karşılaştırmalı Tarih ve Toplum Yüksek Lisans ve Dokuz Eylül Üniversitesinde Karşılaştırmalı Tarih Doktora programları açıldığını biliyoruz.⁵⁷

⁴⁵ Joseph A. Lauwerys- Kenneth Neff- Fatma Varis, Mukayeseli Eğitim, Ankara, 1979,s.5;

İrfan Erdoğan, Çağdaş Eğitim Sistemleri, İstanbul, 2006,s. 23.

⁴⁶ www.enfal.de/sosyalbilimler/k/019.htm; Ahmet Öncü, Sosyoloji Yada Tarih,Ank.1993,53; Ahmet Arslan, İbn-i Haldun,Ank.1997, s.9-50.

⁴⁷ www.bilgi.edu.tr; www.mersin.edu.tr/.../v-uluslararasi-karsilastirmali-edebiyat-bilimi-kongr...; karsilastirmaliedebiyat.kku.edu.tr/

⁴⁸ www.ceis.org.tr/dergiDocs/makale117.pdf;; www.law.ankara.edu.tr/?page_id=122; tbbdergisi.barobirlik.org.tr/ViewPDF-karsilastirmali-hukuk-isiginda-isyer; www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/doc_dr_murat_yanik.pdf.

⁴⁹ www.turkeycontents.com/news.../karsilastirmali-felsefe-anlamak-3.html; tureng.com/search/karsilastirmali%20felsefe;temelfelsefe.uzerine.com/index.jsp?objid=1807

⁵⁰ Nedim Yalansız, Karşılaştırmalı Tarih: Tarih Öğretiminde Yeni Bir Yaklaşım, Comparative **History**: A New Approach in the **History Teaching**, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research; Volume 2/9 Fall 2009*; Durmuş Yılmaz-Seyit Taşer, Tarih Eğitiminde Karşılaştırmalı Öğretim Tekniğinin Yeri ve Önemi; İsmail H. Demircioğlu, Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de Tarih Öğretiminin Genel Amaçlarının Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Fırat University Journal of Social Science* Cilt: 16, Sayı: 2 Sayfa: 133-146, Elazığ, 2006.

⁵¹ Nedim Yalansız, Karşılaştırmalı Tarih: Tarih Öğretiminde Yeni Bir Yaklaşım, Comparative **History**: A New Approach in the **History Teaching**, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research; Volume 2/9 Fall 2009* www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi9pdf/yalansiz_nedim.pdf

⁵² www.karam.org.tr/DergiPdfDetay.aspx?ID=588

⁵³ Durmuş Yılmaz-Seyit Taşer, Tarih Eğitiminde Karşılaştırmalı Öğretim Tekniğinin Yeri ve Önemi; İsmail H. Demircioğlu, Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de Tarih Öğretiminin Genel Amaçlarının Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Fırat University Journal of Social Science* Cilt: 16, Sayı: 2 Sayfa: 133-146, ELAZIĞ-2006.

⁵⁴ tarih.gazi.edu.tr/posts/download?id=72654

⁵⁵ web.beun.edu.tr/tarih/

⁵⁶ www.bahcesehir.edu.tr/

⁵⁷ gsssh.ku.edu.tr/.../karsilastirmali-tarih-ve-toplum-calismalari-tezsiz-yuksek;

www.deu.edu.tr/DEUWeb/Icerik/Icerik.php?KOD=9236

TEKLİF VE ÖNGÖRÜLER

Kanaatimize göre evvela bütün tarih bölümlerine karşılaştırmalı tarih dersi konulmalıdır. Tabii ki yüksek lisans ve doktora programlarına da karşılaştırmalı tarih dersi konulmalıdır ve ayrıca karşılaştırmalı tarih yüksek lisans ve doktora programları da açılabilir. Hatta lisans ve yüksek lisansta önce ‘Karşılaştırmalı Tarihe Giriş’ veya ‘Karşılaştırmalı Tarih Metodu’ adı altında bir ders konulmalı, daha sonra çeşitli adlar altında Karşılaştırmalı Tarih dersleri konulabilir. Dersleri iki aşamalı olarak düşünebiliriz: a) Karşılaştırmalı Tarih Yöntemi. b) Karşılaştırmalı Tarih(Karşılaştırmalı Dünya Tarihi, Avrupa- Osmanlı Karşılaştırmalı Tarihi gibi.)

Yöntem olarak, “ Tarih ve Tarihçi- Annales Okulu İzinde” adlı kitapta yer alan Marc Bloch’un “Avrupa Toplumlarının Karşılaştırmalı Tarihi İçin” adlı makalesinden⁵⁸ Cyril Edwin Black’in “ Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri” adlı çalışmasından⁵⁹ Peter Burke’ nin “Tarih ve Toplumsal Kuram” adlı eserinden⁶⁰ istifade edebiliriz. Karşılaştırmalı Tarih’in yöntemi hususunda bu eserlerde yeterli bilgiler vardır.

Ayrıca Karşılaştırmalı Tarih’te yöntem olarak dikey ve yatay olmak üzere iki yaklaşım da kullanılabilir: Yatay yaklaşımda sistemlerin ayrı ayrı ve birlikte tüm öğeleri incelenir. Dikey yaklaşımda ise, tarihsel analiz yöntemi kullanılır.⁶¹ Ayrıca tanımlayıcı (description) yaklaşım ve açıklayıcı (explanatory) yaklaşım şeklinde analiz yönetimini açıklayabiliriz. Tanımlayıcı yaklaşım, dokümanların toplanması, gözlem ve benzerlik ile farklılıkların tanımlanarak, gerçeklerin karşılaştırılmasıdır. Açıklayıcı yaklaşım ise, karşılaştırmalı olayların nedenlerinin araştırılması ve mümkünse gelecekteki ilerlemeler için bir takım ön çalışmaların yapılmasıdır.⁶²

Yukarıda zikrettiğimiz tarihçiler tabii olarak kendi tarihlerindeki karşılaştırmaları yapmışlardır. Bizde öncelikle kendi tarihimizdeki karşılaştırmaları, sonra diğer milletlerle bizim tarihimizi ve daha sonra başka milletlerin tarihini karşılaştırabiliriz. Uygulama ve içerik olarak ise, mutlaka çok değişik açıdan konuya bakılabilir, ama taslak olarak bile olsa aşağıdaki gibi düşünülebiliriz:

A- Türk Devletleri Tarihinin Karşılaştırılması

- 1- Hun- Göktürk- Uygur
- 2- Karahanlı- Uygur
- 3- Karahanlı- Gazneli
- 4- Karahanlı- Selçuklu
- 5- Selçuklu- Gazneli
- 6- Selçuklu-Karahanlı
- 7- Selçuklu- Osmanlı
- 8- Osmanlı- Türkiye

⁵⁸ Annales Okulu İzinde Tarih ve Tarihçi, der. Ali Boratav, Alan Yay., I. Baskı, İstanbul, 1985, s.20-49.

⁵⁹ Cyril Edwin Black, Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri, Ankara, 1986, 29-47.

⁶⁰ Peter Burke, Tarih ve Toplumsal Kuram, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 1994,s. 21-26.

⁶¹ Louwerys, Neff ,Varis,5-12; Demirel,s. 9

⁶² Demirel, s.10

B- Günümüzdeki Türk Devletleri Tarihinin Karşılaştırılması

- 1- Türkiye- Kazakistan
- 2-Türkiye-Türkmenistan
- 3-Türkiye- Azerbaycan
- 4-Türkiye- Kırgızistan
- 5-Kazakistan- Türkmenistan
- 6-Kazakistan-Azerbaycan
- 7-Kazakistan-Kırgızistan
- 8-Azerbaycan-Kırgızistan
- 9-Azerbaycan-Türkmenistan

C- Türk Devletleri- Batı Devletleri Tarihinin Karşılaştırılması

- 1- Osmanlı-Amerika
- 2- Osmanlı -Almanya
- 3- Osmanlı- İngiltere
- 4- Osmanlı -Fransa
- 5- Osmanlı -İtalya
- 6- Osmanlı –Yunanistan
- 7- Osmanlı- Bulgaristan

D-Doğu Toplumlari Tarihinin Karşılaştırılması

- 1- Çin- Hun, Göktürk, Uygur
- 2- Çin-Moğol
- 3- Moğol- Hun, Göktürk, Uygur
- 4- Çin- Hindistan
- 5- Türkler- Hindistan
- 6- Çin-Japon
- 7- Türk-Arap
- 8- Türk – İran
- 9- İran- Arap

E-Batı Toplumlari Tarihinin Karşılaştırılması

- 1- Amerika- İngiltere
- 2- Amerika- Almanya
- 3-Amerika- Fransa
- 4-Almanya- İngiltere
- 5-Fransa- İngiltere

6-Fransa- İtalya

7-Fransa- Almanya

F-Doğu ve Batı Toplumlarının Tarihini Karşılaştırma

1- Amerika – Arabistan

2- Amerika – Türkiye

3- Amerika- İran

4- Amerika- Hint

5- Amerika- Çin

6- Amerika- Japon

7- Almanya- Arap

8- Almanya – İran

9- Almanya- Çin

10-Almanya- Japon

11-Almanya – Hint

12-İngiltere- Arap

13-İngiltere – İran

14-İngiltere- Çin

15-İngiltere – Japon

16-İngiltere- Hint

17-Fransa- Arap

18-Fransa- İran

19-Fransa – Çin

20-Fransa- Japon

21-Fransa- Hint

22- Osmanlı- Bizans

23-Osmanlı-Almanya

24-Osmanlı- Fransa

25-Osmanlı-İngiltere

26-Osmanlı-İtalya

Karşılaştırma Konuları:

1- Milletlerin Örf ve Adetlerini Karşılaştırma

2- Devlet Teşkilatlarını Karşılaştırma

3- Ekonomilerini Karşılaştırma

4- Devrimlerini Karşılaştırma

5- Milliyetçiliklerini Karşılaştırma

6- Sosyal Yapılarını Karşılaştırma

- 7- Kültürlerini Karşılaştırma
- 9- Siyasal sistemler
- 10- Sosyal ve Kültürel Tarihler

Milletler ve Coğrafi Alanlarına Göre Karşılaştırma:

A- Milletlere Göre Karşılaştırma

- 1- Türk Tarihinin Çeşitli Dönemlerinin Karşılaştırılması
- 2-Avrupa Tarihinin Çeşitli Dönemlerinin Karşılaştırılması
- 3-Uzak Tarihin Çeşitli Dönemlerini Karşılaştırma
- 4-İslam Tarihinin Çeşitli Dönemlerini Karşılaştırma

B- Alanlara Göre Karşılaştırma

- 1-Medeniyet Tarihi ve Kurumları Karşılaştırma
- 2-Siyasi Tarihi Karşılaştırma
- 3-Sosyal Tarihi Karşılaştırma
- 4-Felsefe Tarihi Karşılaştırma
- 5- Hukuk Tarihi Karşılaştırma
- 6-Dinler Tarihi Karşılaştırma

Toplumlara Göre Karşılaştırma

- 1-Aynı toplum ve devletin tarihinin çeşitli dönemlerinin karşılaştırılması.
- 2- Aynı toplum ayrı devletlerin değişik konularının karşılaştırılması.
- 3- İki veya üç ayrı millet ve devletin çeşitli yönlerinin karşılaştırılması.

Tarihçilere Göre Karşılaştırma

- 1-Türk tarihçilerin olaylara bakış tarzı.
- 2-Batılı tarihçilerin olaylara bakış tarzı.
- 3-Türk ve Batılı tarihçilerin olaylara bakış tarzı.

Herhalde ekonomik ve sosyal problemlere önem veren bir tarihçilik için, devletlerin savaşlarından ve anlaşmalarından ziyade, devletlerin ülkelerin ve milletlerin ekonomik, sosyal ve siyasi problemlerini mukayese etmek ve çözümler aramak, birbirlerinden hangi oranda etkilenip etkilenmediklerini araştırmak, etkilenmişlerse nasıl, etkilenmemişlerse niçin gibi konular üzerinde durmak ve düşünmek daha faydalı olur kanısındayız. Çünkü sosyal ve ekonomik buhranlar, teknik ilerlemeler çoğunlukla mahalli olmayıp, genel hadiselerdir. Bunların yanında siyasi, askeri gelişmeler de de aynı şeyler söz konusudur. Ayrıca, devletlerin ve milletlerin, siyasi, askeri kurumlarının da mukayese edilmeleri mümkündür. Az veya çok birbirlerinden etkilenmişlerdir. Mesela,

Çinlilerin, Hun askeri gibi atlara binmeye ve giysi, savaş silahları kullanmaya başlamaları gibi veya Osmanlının Avrupa'dan top döken ustalar ve subaylar getirmesi gibi.

Mukayeseli bilim herhalde bütün bilimler açısından çok önemlidir. Böylece bilimler kendi içlerinde oto kontrol yapmış olacaklar ve kendilerini sorgulayacaklardır. Mesela mukayeseli hukuk çalışmaları ile bir milletin hukuku ile başka bir milletin hukuku karşılaştırılıp, eksikler, hatalar, fazlalıklar ortaya konabilir. Mukayeseli Dinler Tarihinde de keza dinlerin ortak yönleri, farklı yönleri incelenebilir.

Pratik olarak Karşılaştırmalı Tarih dersinin uygulaması nasıl olacak diye düşünebiliriz. Yukarıda bahsettiğimiz gibi, Türk tarihinde, Osmanlıdaki herhangi önemli bir olay ile yine Osmanlıdaki bir olayın karşılaştırılması; Osmanlıdaki önemli bir olayla Selçukludaki bir olayın karşılaştırılması veya Osmanlıdaki bir olayla Bizansda ki bir olayın karşılaştırılması gibi. Tabi ki bütün bu karşılaştırmalar yapılabilir ve hepsinin de çok büyük faydaları ve sebep-sonuç açısından da önemli neticeleri olacaktır ve ayrıca değişik yorumlara da vesile olacağı kesindir. Belki de bu vesile ile tarihte bugün bile henüz sebebi çözülemeyen, neticesi yorumlanamayan birçok siyasi, sosyal, iktisadi hadiseler gün yüzüne çıkacak ve savaşların anlaşılması ve yorumlanması daha kolay olacaktır. Mesela, Ortaçağ Avrupa Tarihi anlatırken, İslam'ın doğuşu, Ermeniler, Abbasiler karşılaştırmalı olarak anlatabilir. Büyük Selçuklu anlatılırken Anadolu Selçuklu karşılaştırmalı anlatılabilir. Anadolu Selçuklu karşılaştırmalı anlatılabilir. Anadolu Selçuklu anlatılırken Büyük Selçuklu anlatılmamaktadır. Dolayısıyla karşılıklı mukayese imkanı da olmamaktadır. Veya başka bir örnek Anadolu Selçuklu anlatılırken Osmanlı anlatılmıyor. Belki Osmanlı'nın kuruluşu anlatılırken Anadolu Selçuklunun yıkılışından çok az bahsediliyor. Anadolu Selçuklunun son elli yılını anlamadan Osmanlı'nın kuruluşunu anlamak çok zordur. Bu da ancak karşılaştırmayla anlaşılır. 'Osmanlı'da Bunlar Olurken" başlığı altında verilen karşılaştırmalı tarih anlatımıyla, tarih dersinin can sıkıcılığının vahameti ve geleneksel kuru anlatımı ortadan kalkacaktır.

Yine Siyasi tarih anlatırken, ekonomik ve sosyal tarih anlatılmamaktadır. Dolayısıyla siyasi tarihte hakıyla anlatılamamaktadır veya anlaşılammaktadır.

Selçuklu ve Osmanlı kültür ve medeniyet tarihleri anlatılırken, Doğu devletleri ve Batı devletleri ile mukayese yapılmadığı için konular yerli yerine oturmamaktadır. Kurumlar, yapılar başka devletlerden etkilenmiş midir? Etkilenmemiş midir? Bu konular üzerin de durulmuyor. Anadolu Selçuklu Tarihi anlatılırken, hem siyasi, hem kültür ve medeniyet açısından Büyük Selçuklu ve Osmanlıyla karşılaştırma yapılabilir. Hatta Çin, Hindistan, Arap tarihleri ile mukayese yapılabilir.

Mesela Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı sürecinde doğuda ve batıdaki durum ne idi? İslam dünyasında Avrupa'da ne gibi yapılar vardı? Osmanlı onlara etki etti mi? Etmedi mi? Fransız ihtilali, Bolşevik ihtilali dünyayı nasıl, ne şekilde etkiledi?

İsyanlar çok önemlidir. İsyanların karşılaştırılması da önemlidir. Osmanlı da Celali isyanları sırasında, başka devletlerde bunun benzer isyanlar var mı? Bu isyanlar birbirinden etkilenmiş midir? Şah Kulu, Baba Tekeli isyanı gibi dışarıdan destekli, o dönemde veya sonra dünyada başka benzeri isyan var mıydı?

Bu şekilde mukayeselerle öğrencilerimiz ezberden kurtulacak ve muhakeme ile daha kalıcı bir bilgiye sahip olacaktır. Bunu iki şekilde yapabiliriz birincisi: Tarihteki devletlerin birbiriyle karşılaştırılması; ikincisi tarihteki devletlerin günümüzdeki devletlerle karşılaştırılmasıdır.

Mesela, Ortaçağ Avrupa Tarihi ve Yeniçağ Avrupa Tarihi derslerimiz var. Türk devletlerinden Selçuklu ve Osmanlı Tarihi derslerimiz var. Bütün bu dersler ayrı ayrı ele alınmaktadır. Yani şunu demek istiyoruz. Selçuklular anlatılırken Ortaçağ Avrupa tarihi ile karşılaştırma yapılmalı; Osmanlı Tarihi anlatılırken, Yeniçağ Avrupa Tarihi ile karşılaştırma yapılmalıdır. Ayrıca Selçuklu Tarihi Karahanlı, Gazneli ve Osmanlı Tarihi ile karşılaştırma yapılmalıdır.

Mevcut sistemde içerisinde Karahanlı, Gazneli anlatılır, sonra Selçuklu Devleti'ne geçilir. Dolayısıyla bu iki Türk devleti birbiriyle mukayese yapılmadığı için, belki de çok önemli benzerlikler, farklar, eksiklikler gözden kaçmaktadır.

SONUÇ

Türkler çok geniş ve değişik coğrafyalarda devlet kurmuşlardır. Bu coğrafyadaki milletlerden etkilenmişler midir? Etkilenmemişler midir? Etkilenmişse hangi konularda olmuştur, bunların araştırılması gerekir. Türk kültürü ile diğer kültürlerin karşılaştırması, içinde bulunduğumuz medeniyet ile başka medeniyetler karşılaştırılması, farklılıklar ve benzerlikler, birbirinden etkileşimleri ortaya çıkarılmalıdır. Bugün Türki Cumhuriyetler ve Türkiye Cumhuriyetinin karşılaştırmaları çok büyük önem arz etmektedir.

Tabii ki karşılaştırmalı tarih yapmak çok da kolay değildir. Bunun zorlukları da vardır. Karşılaştırmalı tarih çalışmak dil ihtiyacı, kültürel uzmanlık, geniş bilgi, kaynaklara ulaşma, ikinci derecede literatür, çeşitli genişlikteki tarihi günlükler ve tarihi kanunlardan dolayı çok zordur. Karşılaştırmalı Tarih çalışması yapan kişilerin, bazı ülkelere karşı duydukları yakınlık ya da karşıtlık objektif bir çalışma yapmalarını engelleyebilir. Karşılaştırmada ikiden fazla ülkeyi ele almak oldukça güç olabilir. Karşılaştırma yapılacak konu ve olayların çok iyi araştırılması gerekir. Güvenilir ve inanılır veri ve istatistik bilgiler toplanmalıdır. Karşılaştırma yapılan iki şeyin veya ülkenin dilini iyi bilmek ve tarihi kaynaklarına ulaşabilme çok önemlidir.

Bugün çok pratik olarak neler yapılabilir: Üniversitelerin tarih bölümlerinde lisans seviyesinde, yüksek lisans ve doktora programlarına Karşılaştırmalı Tarih dersi konulmalı, Tarih bölümlerinde ayrıca karşılaştırmalı yüksek lisans ve doktora programları açılmalı. Nihai olarak Karşılaştırmalı Tarih Araştırmaları Enstitüsü kurulmalıdır.

Tarih sosyal bilimlerin bir dalı olduğuna göre, karşılaştırmalı çalışmalarla bu bilimi daha iyiye götürebiliriz, yeni bakış açıları getirebiliriz ve yeni bilgiler edinebiliriz. Karşılaştırmalı tarih araştırmaları ve zihniyeti gelişmeyince, tarihimizin uzak ya da yakın bir dönemini ya da kurumunu, iyi veya kötü, biricik veya emsalsiz zannederiz. Ancak karşılaştırmalı tarih sayesinde gerçeklere ulaşır ve doğru olanı buluruz.

KAYNAKÇA

Adalet Kitabı, Editörler: Halil İNALCIK-Bülent SARI- Selim ASLANTAŞ, Halil İNALCIK, Kutadgu Biligde Türk Devlet Geleneği ve Adalet, Ank. 2012.

Annales Okulu İzinde Tarih ve Tarihçi, der. Ali BORATAV, Alan Yay, I. Baskı, İstanbul, 1985.

ARSLAN, Ahmet, İbn-i Haldun, Ank.1997.

AYDÜZ, Salim, Doğumunun 400. Yılında Katip Çelebi, "Katip Çelebi'nin Osmanlı medreseleri Müfredatı ile İlgili Tespitleri Üzerine Bir Değerlendirme", Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2009.

BARKAN, Ömer Lütfi, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, C X, 1951-53, İstanbul,1953.

BİLHAN, Saffet, Eğitim Felsefesi, A.Ü Eğitim Fak:Yay., Ank.1992.

BLACK CYRİL Edwin, Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri, İmge yay., 2.Baskı, Ankara, 1989.

BLOCH, Marc, Feodal Toplum, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, 1983.

BRAUDEL, Fernand, Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, 1990.

BURKE, Peter, Tarih ve Toplumsal Kuram, Tarih Vakfı Yurt yay., I. Baskı, İstanbul, 1994.

BURKE, Peter, Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu, Çev: Mehmet Küçük, Doğu-Batı yay., Ankara, 2002.

BLACK CYRİL, Edwin, Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri, Ankara, 1986.

ÇETİN, Altan, Haldunname, Ank, 2012.

DEMİREL, Özcan, Karşılaştırmalı Eğitim, Ankara, 1996.

Doğumunun 400. Yılında Katip Çelebi, "İslam Tarihinde Evrensel Tarihçilik Geleneği ve Katip Çelebi:Kısa Bir Ön Mülahaza", Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2009.

ERDOĞAN, İrfan, Çağdaş Eğitim Sistemleri, İstanbul, 2006.

İNALCIK, Halil, Osmanlıda Devlet, Hukuk, Adalet, Kutadgu Biligde Türk İnan Siyaset Nazariye ve Gelenekleri,İst.2005.

İbn.Haldun, Mukaddime, Çev. Zakir Kadiri Ugan, İst.1989.

İbnu'l- Esir, el-Kamil fi't-Tarih, Ahmet Ağırakçı-Abdülkerim Özeydin,İst.1989.

İNALCIK, Halil, Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi,İst.1996.

İNALCIK, Halil, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ, Çev. Ruşen Sezer,İst.1995.

İNALCIK, Halil, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ, Çev. Ruşen Sezer,İst.1995.

İNALCIK, Halil, Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi,İst.1996.

İNALCIK, Halil, Osmanlıda Devlet, Hukuk, Adalet, Kutadgu Biligde Türk İnan Siyaset Nazariye ve Gelenekleri,İst.2005

A. LAUVERS, Joseph - NEFF, Kenneth - VARİŞ,Fatma, Mukayeseli Eğitim, Ankara, 1979.

Katip Çelebi'den Seçmeler, Haz: Orhan Şükrü Gökay Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1968.

KÖPRÜLÜ, Fuad, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri,İst.1986.

BARRINGTON, Moore , Diktatörlü_ün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, çev: Şirin Tekeli-Alaeddin Şenel,İmge Yay., Ankara, 2003.

ORTAYLI, İlber, Türkiye Teşkilat ve İdare *Tarih, Ank.2008.*

ORTAYLI, İlber, Osmanlı Toplumunda Aile, İst.2012.

ÖNCÜ, Ahmet, Sosyoloji ya da Tarih-İbn-i Haldun ve Mukaddime Üzerine Bir İnceleme, Öteki Yay., Ankara, 1993.

ÖNCÜ, Ahmet, Sosyoloji Ya da Tarih,Ank.1993.

Tarihsel Sosyoloji, ed. Theda Skocpol, Tarih Vakfı Yurt Yay.,(I. Baskı, 1999), 2.Baskı, İstanbul 2002.

SCOKPOLI , Theda , Tarihsel sosyoloji : Bloch'tan Wallerstein'e görüşler ve yöntemler , Çev:Ahmet Fethi, İstanbul,1999.

TOGAN, A. Zeki Velidi, Tarihte Usûl, İst.1985.

SÖNMEZ, Erdem, Annales Okulu ve Türkiye'de Tarih Yazımı,Annales Okulu'nun Türkiye'deki Tarih Yazımına Etkisi: Başlangıçtan 1980'e, Ankara, 2010.

ÜLKEN, H. Ziya; Katip Çelebi ve Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler, "Katip Çelebi ve Fikir hayatımız" Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1991.

YURTOĞLU, Bilal, Katip Çelebi, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2009.

İnternet

ERDOĞAN, İrfan;Karşılaştırmalı Eğitim: Türk Eğitim Bilimleri Çalışmaları İçinde Önemsinmesi Gereken Bir Alan, www.tebd.gazi.edu.tr/arsiv/2003_cilt1/sayi_3/265-283.PDF

YILMAZ, Durmuş - TAŞER, Seyit, Tarih Eğitiminde Karşılaştırmalı Öğretim Tekniğinin Yeri ve Önemi;
www.eab.org.tr/eab/2009/pdf/124.pdf.

DEMİRCİOĞLU, İsmail H., Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de Tarih Öğretiminin Genel Amaçlarının
Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, *Firat University Journal of
Social Science* Cilt: 16, Sayı: 2 Sayfa: 133-146, Elazığ, 2006
b.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt16/sayi2/133-146.pdf

YALANSIZ, Nedim, Karşılaştırmalı Tarih: Tarih Öğretiminde Yeni Bir Yaklaşım, Comparative History: A New
Approach in the History Teaching, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International
Social Research; Volume 2/9 Fall 2009* www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi9pdf/yalansiz_nedim.pdf
philosophy.com/.../_PHILOSOCIOLOGY.ir.

rudar.ruc.dk/.../PatternsintheGraeco-Romanand

[sbe; www.deu.edu.tr/DEUWeb/Icerik/Icerik.php?KOD=9236](http://sbe;www.deu.edu.tr/DEUWeb/Icerik/Icerik.php?KOD=9236)

tarih.gazi.edu.tr/posts/download?id=72654

tbbdergisi.barobirlik.org.tr/ViewPDF-karsilastirmali-hukuk-isiginda-isyer;

tdid.ege.edu.tr/files/abdullahduman.pdf.

temelfelsefe.uzerine.com/index.jsp?objid=1807

tureng.com/search/karşılaştırmalı%20felsefe;

SEL, Verda Genç, Dünyada ve Türkiyede Karşılaştırmalı Eğitim: Kavram, Kapsam ve Eğilimler, *XIII. Ulusal Eğitim
Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya,*
www.pegem.net/dosyalar/dokuman/344.pdf

[www. uluslararası-karsilastirmali-edebiyat-bilimi-kongr..](http://www.uluslararası-karsilastirmali-edebiyat-bilimi-kongr..)

web.beun.edu.tr/tarih [http://www.bahcesehir.edu.tr/gsssh.ku.edu.tr/.../karsilastirmali-tarih-ve-toplum-
calismalari-tezsiz-yuksek](http://www.bahcesehir.edu.tr/gsssh.ku.edu.tr/.../karsilastirmali-tarih-ve-toplum-
calismalari-tezsiz-yuksek)

www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/doc_dr_murat_yanik.pdf.

www.bilgi.edu.tr;

[www.ceis.org.tr/dergiDocs/makale117.pdf,](http://www.ceis.org.tr/dergiDocs/makale117.pdf)

[www.enfal.de/sosyalbilimler/k/019.htm;](http://www.enfal.de/sosyalbilimler/k/019.htm)

www.gunceltarih.org/2013/10/marc-bloch-ve-anneles-okulu.html

www.jrbooksonline.com/PDF.../DeclineOfWest

www.karam.org.tr/DergiPdfDetay.aspx?ID=459

www.karam.org.tr/DergiPdfDetay.aspx?ID=588

www.law.ankara.edu.tr/?page_id=122

www.mersin.edu.tr/

www.tuhed.org/index.php/journal/article/download/8/8

[www.turkeycontents.com/news.../karsilastirmali-felsefe-anlamak-3.html;](http://www.turkeycontents.com/news.../karsilastirmali-felsefe-anlamak-3.html)

.karsilastirmaliyedebiyat.kku.edu.tr/

archive.org/.../declineofwest02spenuoft

<http://history.arizona.edu/node/771>

<http://history.georgetown.edu/programs/maprograms/MAGICprogram>

<http://nb.rutgers.edu/about-us/contact-us>

<http://understandingsociety.blogspot.com/2009/11/comparative-history.html>

[http://www.brandeis.edu/departments/history/grad/phd-comparative.html.](http://www.brandeis.edu/departments/history/grad/phd-comparative.html)

[http://www.ceu.hu/ceuhesp.](http://www.ceu.hu/ceuhesp)

<http://www.findamasters.com/search/masters-degree.aspx?course=16219>

<http://www.wm.edu/as/history/gradprogram/macomparativetransnational/index.php>

<http://www.sscnet.ucla.edu/issr/cstch/>

[https://www.jrbooksonline.com/PDF.../DeclineOfWest ;](https://www.jrbooksonline.com/PDF.../DeclineOfWest)

<https://archive.org/.../declineofwest02spenuoft>

core.kmi.open.ac.uk/download/pdf/199292.pdf

core.kmi.open.ac.uk/download/pdf/199292.pdf

EXTENDED SUMMARY

Comparison: Comparing two things is to reveal the difference between them outlining which one is superior or imperfect, better, functional, effective or not. Comparison is an important study in all aspects. Thanks to comparison, the imperfection and surplus are cleared out; the acceptable result can be achieved in a more accurate and a faster way. Also, benefiting from the similarity and opposition between the things, we describe the superior one and draw a conclusion. We notice our imperfection, superiority, good and bad features and the other side's good and bad features through comparison. Without comparing, we probably understand neither ourselves nor the others.

Comparative history is comparing two different societies in terms of place and time or comparing those that are close to each other in terms of same features and are affected by each other permanently. Basically, it is neatly examining the similar historical events occurred in different eras and geographies. Comparative history collects a lot of data for a detailed study and comparison, and then it tries to define the important situations that are similar and different. Thanks to comparative history, we identify the historical events, institutions, conditions, stream of thoughts of the era. The effects of historical events and institutions on present day, traditions and practices living or not are compared. We try to fine the realities of present day explaining the past events. People may be mistaken if they reach a verdict without comparing in history. Additionally, we view history from a perspective of what we sanctify and we see it unique because the facility of comparative history studies hasn't improved sufficiently in our country.

Comparative History: It is comparing the two different societies in terms of time and place or comparing the two societies that are close in terms of time and place and affected by one another continuously. Basically, it is examining the similar historical events in different times and geographical positions periodically. Comparative history collects a lot of data for detailed examination and comparison; then it works to define the important similar and different situations comparatively.

Thanks to comparative history, we state the historical events and institutions; the conditions and the movements of idea in the related period. The effects of historical events and institutions on the present day are understood; the custom and usage that is alive or not is compared. We try to fine the present day's realities explaining the events in past time. If we draw a conclusion without comparing in history, we may be mistaken. Furthermore, we view history from a perspective of what we embrace and we see it unique because the facility of comparative history studies hasn't improved sufficiently in our country, Turkey yet.

History examines the past, but there is more information than the past has. Restricting ourselves to somewhere in the past, we miss the chance to see the larger picture. At the same time, we miss the chance to see the smaller picture completely. Obtaining the large picture is often called the comparative history. If the only tree you know is a pine tree, the image of leaf you have is a leaf of a pine tree. Then, you face a leaf of oak tree and you change your mind. From now on, the leaf you have in your mind is not only something that is

spiky but also something roundish and plain. You can't know what a city state, a law; a revolution is until you see a different example of it. Comparative history is to study possible situations of same phenomenon, seek for repetitive elements, and discover the condition of variations.

In the west, comparative history studies began in time of Alexis de Tocqueville, Karl Marx, Max Weber. At present, institutes are found in America and Germany; serious studies and works have been created. In Europe, the comparative history of societies emerged as an area of expertise among Montesquieu, Voltaire, Adam Smith and the others in the age of Enlightenment, 18th century. In 19th century, Alexis de Tocqueville, Karl Marx and Max Weber of sociologists and economists focused on comparative history. In the first half of 20th century, a likely circle of readers followed Oswald Spengler, Pitirim Sorokin and Arnold d. Toynbee's comparative history. Especially in 19th and 20th century, Marc Bloch developed a perception of comparative history with his works "The defender of history and the job Historian", "Feudal Society" and "French History of Country". Additionally, March Bloch founded the journal of *Annales* with Lucien Febvre in 1929; they both explained their works as Historians and introduced comparative history to the youth.

There may not have been any methodological studies of comparative history in Islamic world in the past but a big number of our historians applied it. Ibn Haldun, compared Islamic countries and societies, east and west Islamic world, the relationships between the scholarships, educational systems and teaching job, local and nomadic societies in his *Mukaddime*.

Farabi and Beyruni examined the Hindu culture and compared the different views about this culture. Ibn. Esir compared east and west historians and history writing differences. Biruni studied the Hindu culture comparatively. Like these examples, there have been a lot of academic studies that compare cultures and social lives of different societies.

In our opinion, a "comparative history" course should be added to the curriculum of all history departments. Accordingly, this course should be placed in the curriculum of M.A and PhD programs. Also, M.A and PhD programs of comparative history may be founded. In the first year of the graduate school, "Introduction to Comparative History" and "The method of comparative history" courses may be added to curriculum.

As we mentioned above, what we can practically about comparative history studies in higher education is critically important. Because this area of study has been thought and worked on for a long time in the west; and it has an important place in graduate and postgraduate education.

As the history is a branch of social sciences, we can develop it through comparative studies, we can have new perspectives and information. Unless this study is done, we can see an area or an institution of our history as unique. However, we are able to achieve reality and find the right information through comparative history.